

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДІВЧАТ У НІЖИНСЬКОМУ УЧИЛИЩІ ПРИ ВВЕДЕНСЬКОМУ ЖІНОЧОМУ МОНАСТІРІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ ст.)

У другій половині ХІХ ст. крім гімназій та прогімназій, середню освіту дівчата могли здобути у навчальних закладах духовного відомства, які призначалися, переважно, для дочок духовенства, але навчатися у них могли і вихідці з інших верств населення.

Офіційне розпорядження щодо їх заснування було зроблене 20 вересня 1869 року, коли Св. Синодом були затверджені Статут і програма жіночих єпархіальних училищ. Однак, як свідчать матеріали нашого дослідження, у Чернігівській губернії, навчальні заклади такого типу почали створюватися дещо раніше, за декілька років до виходу офіційних синодальних законів.

Першим середнім навчальним закладом духовного відомства, відкритим у Чернігівській губернії, було дівоче училище при Введенському жіночому монастирі, засноване 1863 року у місті Ніжині. У журналі «Черниговские епархиальные известия», який з 1861 року видавався при духовній семінарії, висвітлювалися причини, що спонукали до відкриття такого училища. Зокрема, у ньому зазначалося, що «при теперішньому загальному прагненні всіх верств народу до освіти у м. Ніжині Чернігівської губернії відчувається велика нестача засобів для освіти жіночої статі. Щоб ліквідувати цю прогалину, Ніжинський Введенський жіночий монастир по благословенню свого архіпастиря преосвященного Філарета, архієпископа Чернігівського і Ніжинського, має намір у цьому, 1863 році, заснувати училище для дівчат всіх станів [1, 21].

Як показує аналіз матеріалів Державного архіву Чернігівської області, у 1863 році таке училище було створене і до нього було прийнято перших п'ять учениць. Функціонувало училище на наступних засадах:

- до нього приймалися дівчата не молодше 8 і не старше 14 років;
- термін навчання встановлювався шестирічний (училище налічувало три класи, у кожному з яких учениці навчалися 2 роки);
- плата за навчання встановлювалася у розмірі 75 крб. за рік (для тих, хто постійно проживав в училищі і користувався 4-разовим харчуванням), і 30 крб. за рік (для учениць, які тільки відвідували заняття, а проживали вдома), круглі сироти утримувалися в училищі безкоштовно;
- програма викладання включала такі предмети: закон Божий, катехізис, священна історія, російська граматики, арифметика (до дробів включно), рахівництво, російська історія, географія; обов'язковими предметами вивчення були також рукоділля та доведення [1, 22].

У 1868 році програма викладання була дещо розширена і доповнена деякими новими предметами (загальна географія, загальна історія, для бажаючих, за додаткову плату – французька мова та музика). Варто зауважити, що розширюючи програму викладання згідно з вимогами часу, керівництво училища приділяло значну увагу належній постановці занять. В архівних матеріалах зазначається, що «програма училища спрямована на те, щоб дати ученицям більш ґрунтовну наукову підготовку, не упускаючи, однак із виду, першочергову мету училища – привчити дітей до рукоділля» [4, 141].

Викладала рукоділля вчителька М. Христіані, якій допомагали класні дами І. Мохерова, Г. Крестинська – нещодавні випускниці цього ж училища. Зміст рукодільних занять становили три розділи: крій та шиття, в'язання і вишивання, курс домоведення передбачав практичне ознайомлення учениць із роботами на кухні, в саду та на городі. Стосовно викладання предметів, то воно, як показує аналіз архівних джерел, здійснювалося за прогресивними методами, в основі яких лежала усвідомленість і осмисленість знань ученицями. До них відносилися пояснювальна бесіда, розповідь учителя, які супроводжувалися практичним показом трудових дій. Належній організації навчально-виховного процесу сприяв систематичний контроль занять засновницею училища ігуменею Смарагдою, яка «відвідувала училище якщо не кожен день, то дуже часто і такими діями контролювала всіх і кожного в училищі; завдяки чому порядок підтримувався такий, що кращого й бажати неможливо» [2, 133].

Порядок, дисципліна й належний рівень викладання в училищі привертала увагу батьків і з часом кількість учениць у ньому збільшилася. Значну частину з них становили діти збіднілих батьків (духовенства і дворян), і круглі сироти, які у майбутньому трудовому житті повинні були власними силами здобувати кошти на проживання. Саме тому в училищі зверталася посилена увага на трудову підготовку учениць з боку ігумені Смарагди, а пізніше – начальниць, які очолювали цей навчальний заклад.

Соціальне походження учениць (багато вихідців із духовенства), а також місцезнаходження училища (при жіночому монастирі), наклали певний відбиток на зміст трудової підготовки учениць і зумовили деякі її особливості. Мова йде про золотошвейну справу, яка здавна велася при Введенському монастирі. За часів преосвященного Філарета і за його розпорядженням у золотошвейній майстерні Введенського монастиря знаходилася ризниця Чернігівського архієрейського будинку. Тут обновлялися і перешивалися старі ризи та митри і виготовлялися нові. У 1871 і 1872 роках, як свідчать матеріали Державного архіву Чернігівської області, у золотошвейній майстерні були виконані наступні замовлення: а) пошито новий архієрейський одяг за замовленням Єлецького монастиря; б) виготовлені дві нові митри і оновлена одна стара митра для архімандритів Єлецького монастиря; в) написана

плащаниця і виготовлена різьблена рама для неї із позолотою, за замовленням, для Київської Ільїнської церкви [3, 505].

Існувала при Введенському монастирі й іконописна школа, у якій займалися 12 учениць під керівництвом спеціального вчителя. Необхідно відзначити, що кількість учениць, які навчалися в золотошвейній майстерні і в іконописній школі, була обмеженою і попадали в їх число лише ті, хто мав до цього хист.

Характеризуючи трудову підготовку дівчат у Ніжинському єпархіальному училищі, слід вказати на ще одну її особливість, а саме: з 1871 року існував при цьому навчальному закладі особливий підготовчий клас, у якому навчалися учениці, які бажали вивчати тільки одне рукоділля. Викладала його класна дама Новодворська, випускниця Чернігівського жіночого пансіону.

Стосовно результативності навчання учениць загалом і їх успіхів в опануванні рукоділля і домоведення зокрема, то, слід констатувати належний рівень їх загальноосвітньої і трудової підготовки. У фондах Державного архіву Чернігівської області збереглися матеріали, які дають уявлення про подальший вибір життєвого шляху вихованками Ніжинського єпархіального училища. Зокрема, в них зазначається, що «не дивлячись на розширення програми і досить строгі вимоги на вступних іспитах, число абітурієнтів не зменшується. Раціональне ведення справи принесло невдовзі позитивні результати: багато випускниць училища поступили в 4 і 5 класи гімназії, інші успішно витримали екзамен на звання вчительки народної школи, і за відгуками керівництва, у відомстві якого вони знаходяться, числяться на гарному рахунку» [4, 141].

Таким чином, аналіз архівних джерел дозволив дійти висновку, що у Ніжинському єпархіальному училищі, заснованому при Введенському монастирі, була добре налагоджена система загальноосвітньої і трудової підготовки дівчат, яка сприяла, в цілому, розвитку жіночої освіти в регіоні.

Джерела та література:

1. Черниговские епархиальные известия. – 1863 – № 3 – С. 21-23.
2. Черниговские епархиальные известия. – 1870 – № 7 – С. 132-136.
3. Черниговские епархиальные известия. – 1872 – № 22 – С. 496-507.
4. Черниговские епархиальные известия. – 1878 – № 7 – С. 139-141.